

dr hab.
ANNA MACHNIKOWSKA, prof. UG

KIEROWNIK
KATEDRY POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Gdańsk, 16 maja 2019 r.

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr Anny Kościółek

I. Wstęp

Poniższa recenzja została sporządzona stosownie do decyzji Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 8 stycznia 2019 r. BCK – I -L- 8962/18 w sprawie powołania komisji habilitacyjnej dla przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego dr Anny Kościółek; na podstawie art. 16 i 18a ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), a także rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196, poz. 1165), przy uwzględnieniu art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 r., poz. 1669).

II. Ocena aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej dr Anny Kościółek

a. Wykształcenie, doświadczenie zawodowe i dydaktyczne, aktywność naukowa, popularyzatorska i organizacyjna

Pani dr Anna Kościółek jest absolwentką Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, który ukończyła w 2005 r. Stopień doktora nauk prawnych uzyskała na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 2011 r. broniąc rozprawy *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*. Promotorem był prof. dr hab. Andrzej Jakubecki, a recenzentami prof. dr hab. Jacek Gołaczyński i prof. dr hab. Sławomir Cieślak. Od 2006 r. Pani dr Anna Kościółek jest

zatrudniona na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, przy czym od 2011 r. na stanowisku adiunkta w Zakładzie Prawa Cywilnego.

Aktywność naukowa Pani dr Anny Kościółek, po uzyskaniu stopnia doktora, skupia się na prowadzeniu badań nad zagadnieniami związanymi z postępowaniem cywilnym oraz z alternatywnymi metodami rozwiązywania sporów. Wyniki tych prac były prezentowane w 53 publikacjach, w tym na łamach czasopism naukowych, w pracach zbiorowych, a także w dwóch monografiach autorstwa Habilitantki. Nie odnotowano natomiast obecności owych publikacji oraz ich cytowania w bazach Journal Citation Reports i Web of Science. Część dorobku naukowego była uprzednio przedstawiana na 34 konferencjach naukowych, w tym jednej poza granicami kraju. Do czynności o charakterze naukowym należały także: 1 recenzja naukowa i 1 praca redakcyjna, jak również udział w dwóch zagranicznych stażach, oba na Słowacji, przy czym jeden z nich miał charakter częściowo dydaktyczny. Kwerendy biblioteczne zostały przeprowadzone przez Habilitantkę również w trakcie pięciu innych, tym razem przede wszystkim dedykowanych celom dydaktycznym, wyjazdów poza granice kraju (ERASMUS + , ERASMUS).

Pani dr Anna Kościółek nie realizowała i nie kierowała dotychczas pracami naukowymi w ramach konkursów badawczych organizowanych i finansowanych przez polskie lub zagraniczne podmioty. Nie odnotowano recenzowania projektów międzynarodowych lub publikacji w czasopismach międzynarodowych, jak i członkostwa w radach naukowych czasopism, a także opieki naukowej nad doktorantami w charakterze promotora pomocniczego. Pani dr Anna Kościółek jest natomiast członkiem Towarzystwa Naukowego Procesualistów Cywilnych. Ocena dorobku naukowego zostanie przedstawiona w dalszej części recenzji.

Osiągnięcia dydaktyczne Habilitantki to prowadzenie ćwiczeń i wykładów, w języku polskim i angielskim, dla studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego. Łączy się z tym promotorstwo 20 lub 23 licencjatów z administracji (liczby podane w dokumentacji różnią się - załącznik nr 4 s. 23-24) oraz działania popularyzujące wśród studentów naukę prawa cywilnego i postępowania cywilnego poprzez udział w jury konkursów na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego i opiekę nad kołem naukowym postępowania cywilnego działającym na tej samej uczelni. Do osiągnięć dydaktycznych Habilitantki należy zakwalifikować, wzmiankowane wcześniej, uczestnictwo w wyjazdach w ramach programu ERASMUS + , ERASMUS. Aktywność ta,

poszerzająca znacząco doświadczenia w sferze kształcenia studentów, zasługuje na bardzo pozytywną ocenę. Habilitantka jest też wykładowcą na aplikacji w Rzeszowskiej Izbie Komorniczej.

Wśród działań popularyzatorskich i organizacyjnych Pani dr Anny Kościółek, mających miejsce po uzyskaniu stopnia doktora, wskazano udział w komitetach organizacyjnych pięciu konferencji i seminariów naukowych, a także uczestnictwo w akcjach popularyzujących Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego. Uprawnia to do stwierdzenia, że Habilitantka podejmuje czynności organizatorskie, przy czym nie stanowią one szczególnego wyróżnika w Jej dorobku, pomimo stwierdzenia w autoreferacie, że jest to „szereg funkcji” (s. 23 autoreferatu).

b. Ocena dorobku naukowego

Dorobek naukowy Pani dr Anny Kościółek, po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych, tworzą: dwie monografie, 23 samodzielne artykuły i 2 artykuły we współautorstwie, 21 rozdziałów w pracach zbiorowych, z czego 6 we współautorstwie, autorstwo komentarza do siedmiu artykułów Kodeksu postępowania cywilnego, 3 glosy i jedna recenzja naukowa monografii, a także kilka prac sprawozdawczych.

Monografia poświęcona zasadzie jawności w sądowym postępowaniu cywilnym została omówiona w odrębnym punkcie jako osiągnięcie naukowe. Kolejna monografia to *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, Wolters Kluwer. Reprezentuje ona wysoki poziom analizy naukowej, co dostrzeżono i wyróżniono, w tym w konkursie Forum Prawa Mediów Elektronicznych, nagrodą za najlepszą monografię, odnoszącą się do nowych technologii. Dla niniejszej recenzji znaczenie ma jednak fakt, że owa rozprawa to „poprawiona wersja dysertacji doktorskiej” (s. 13 oraz s. 15 autoreferatu) wydana w kilka miesięcy po publicznej obronie i uwzględniająca wskazówki Recenzentów. Stanowi zatem przede wszystkim dokonanie naukowe już ocenione i uznane za podstawę przyznania stopnia naukowego doktora nauk prawnych. W związku z tym owa monografia nie została poddana ocenie w ramach niniejszej recenzji sporządzonej na potrzeby postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych.

Oceniając natomiast pozostały dorobek naukowy dr Anny Kościółek należy przede wszystkim podkreślić jego różnorodność, pozostającą w stałym związku z głównym nurtem nauki postępowania

cywilnego, krótki okres jego przygotowania, znamionujący intensywny rozwój naukowy Habilitantki, a także - co najważniejsze – wartościową treść części elementów owego dorobku.

Pierwsza grupa zagadnień badawczych będących przedmiotem zainteresowania dr Anny Kościółek skupia uwagę na szeroko rozumianej informatyzacji postępowania cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania jej dla dokonywania czynności procesowych. W ten sposób Habilitantka z powodzeniem rozwija tematykę zainicjowaną rozprawą doktorską. Zazwyczaj wstępne wyniki owych badań są przedstawiane w formie referatów (szesnaście konferencji), a następnie publikowane, stanowiąc najliczniejszą tematycznie grupę prac w dorobku Habilitantki. Poszczególne z nich dotyczą zarówno zmian wynikających z nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, jak i zagadnień ogólnych związanych ze zjawiskiem postępującej automatyzacji. Wśród owych prac większość poświęcona jest skuteczności wnoszenia pism, w tym środków zaskarżenia drogą elektroniczną (jedno z nich - glosa zamieszczono w Państwie i Prawie).

Publikacje te znamionują dobrą znajomość i spójną analizę omawianych kwestii i ich szerokie ujęcie procesowe i ustrojowe. Tak jest w przypadku łączenia m.in. elektronicznego wnoszenia pism, ich doręczania, następnie dokumentowania przebiegu posiedzeń sądowych, w tym posiedzeń przeprowadzanych na odległość, elektronicznych czynności dowodowych i orzeczeń udostępnianych w formie elektronicznej. Obok rozważań dotyczących elektronicznego postępowania upominawczego, są to też prezentacje postępowania wieczystoksięgowego oraz postępowań transgranicznych: europejskiego postępowania nakazowego i europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń. Przedstawiono w nich trafny postulat upowszechnienia, na potrzeby innych postępowań, mechanizmów wykorzystywanych w obu tych rozwiązaniach. Według Habilitantki, może się do tego przyczynić nie tylko stosowna nowelizacja przepisów, lecz również ich wykładnia uwzględniająca kontekst systemowy (zob. *Informatyzacja europejskich postępowań transgranicznych a polskie regulacje procesowe*, s. 33).

Wiele prac dokumentuje zmiany zachodzące w trakcie rozbudowy modelu czynności realizowanych lub utrwalanych w formie elektronicznej. Część wypowiedzi cechuje też wartościowa refleksja naukowa względem, zróżnicowanych w nauce prawa, koncepcji dotyczących prezentowanych zagadnień (m.in. *Elektronizacja doręczeń i zawiadomień w postępowaniu wieczystoksięgowym*, s. 81-83). Prezentowane jest też orzecznictwo Sądu Najwyższego, z którym, bywa, że Habilitantka polemizuje (zob. *Forma czynności procesowych po nowelizacji z dnia 10 lipca 2015 r.*, s. 74-75; *Elektroniczne czynności procesowe de lege lata i de lege ferenda*; s. 36-37; *Glosa do uchwały SN z 23.05.2012 r. III CZP 9/12*).

Przedstawiane są także, merytorycznie argumentowane, propozycje korekt obowiązujących rozwiązań, w tym poprzez stosowną interpretację przepisów (m.in.: *Elektroniczne postępowanie upominawcze w świetle zmian legislacyjnych*, s. 180-181; *Forma czynności...*, s. 76-78; *Elektroniczne czynności procesowe – doświadczenia i perspektywy*, s. 395-408; *Wpływ rozporządzenia eIDAS na skuteczność elektronicznych...*, s. 30-33; *Elektroniczne czynności procesowe de lege...*, s. 38-43).

Z niektórymi kwestiami procesowymi powiązane są również ustrojowe, będące przedmiotem prac Habilitantki – samodzielnych i we współautorstwie, które dotyczą m.in. statusu referendarza i asystenta sędziego (prace opublikowane w języku angielskim, w wydawnictwie jednego z Uniwersytetów w Rumunii). Habilitantka akcentuje m.in. celowość rozszerzenia uprawnień referendarzy sądowych. Uzasadnia to potrzebą odciążenia referatów sędziów, przy pozostawieniu im wyłączności orzekania co do meritum. Jednocześnie jednak konstatuje, że przyznanie referendarzom kompetencji wydania nakazu zapłaty i odrzucenia sprzeciwu od niego, jak również rozpoznania wniosku o udzielenie zabezpieczenia, może być kwalifikowane jako sprzeczne z zasadami Konstytucji RP. W tej sprawie Habilitantka poprzestaje na przyjęciu założenia samodzielnej zdolności ustawodawcy do sanowania owego stanu, który cechuje systematyczne poszerzanie zakresu władzy referendarza w postępowaniu cywilnym (zob. *Pozycja procesowa referendarza sądowego w świetle regulacji elektronicznego postępowania upominawczego*, s. 132). Przywołanie tego wskazania jako rozstrzygającego kryterium nie usuwa jednak poważnych wątpliwości natury prawnej.

Wśród tematów badawczych mających styczność ze sferą nowych technologii jest także praca zawierająca rozważania o dopuszczalności przeprowadzenia dowodu z wydruku komputerowego traktowanego, stosownie do okoliczności sprawy, jako dokument lub inny środek dowodowy. Ten kierunek naukowej analizy, w aspekcie postępującej cyfryzacji, zyska wkrótce na znaczeniu i wart jest kontynuacji.

Prace dr Anny Kościółek odpowiadają na potrzebę szczegółowej analizy procesów implementacji procedur informatycznych na użytek postępowania cywilnego. Weryfikacja ich potencjału, lecz także nieodłącznych ryzyk, stanowi ważny wkład badawczy Habilitantki w kształtowanie teoretycznych podstaw nowego standardu form czynności procesowych i związanych z nimi gwarancji procesowych, poczynwszy od skuteczności danej czynności procesowej, kończąc na dostępności prawa do sądu. Mając to na uwadze rekomendowane jest, by kolejne publikacje odnoszące się do owego tematu były prezentowane w czasopiśmie o jeszcze większym zasięgu oddziaływania, niż dotychczas

wykorzystywane. Tym bardziej, iż treść zainteresowań badawczych Habilitantki, w tym ich prawno-porównawcze tło, z udziałem ustawodawstwa UE, może mieć istotny walor poznawczy dla polskiej i zagranicznej nauki prawa (m.in. *Wpływ rozporządzenia eIDAS na skuteczność elektronicznych pism procesowych w postępowaniu cywilnym.*) Taki potencjał ma też, wyróżniona w owych pracach, kwestia zgodności niektórych konsekwencji procesu automatyzacji przesyłu informacji w postępowaniu cywilnym, z konstytucyjnymi gwarancjami prawa do sądu (zob. *Automatyzacja orzekania w europejskim postępowaniu nakazowym.*)

Kolejnym ważnym obszarem w dorobku naukowym Pani dr Anny Kościółek są analizy wybranych instytucji prawnych pod kątem związanych z nimi gwarancji procesowych. To przede wszystkim zasady ustanowienia kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu i jego obowiązków, a także praw dłużnika, w tym w sytuacji, kiedy postępowanie egzekucyjne prowadzone jest na podstawie tytułu wykonawczego uzyskanego w wyniku wydania orzeczenia na posiedzeniu niejawnym. Kilka z tych prac opublikowano w periodykach Państwo i Prawo oraz Przegląd Sądowy. Rozważano w nich, ze względu na rozbieżność poglądów w nauce prawa, zakres dopuszczalnej aktywności kuratora, w tym w tak newralgicznych kwestiach, jak wnoszenie środków zaskarżenia i udział w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym bez obecności dłużnika ze względu na nieznanie jego pobytu.

Habilitantka zwróciła też trafnie uwagę na problem braku regulacji zasad odpowiedzialności kuratora ustanowionego dla osoby nieznanej z miejsca pobytu, w tym w kontekście art. 417, 471, 415, 355 KC. Kwestia ta nabiera znaczenia nie tylko w związku z negatywnymi doświadczeniami ostatnich lat w sprawach mających związek z reprivatyzacją, gdzie wątpliwości budził już sam fakt ustanowienia kuratora; lecz również w kontekście innych postępowań sądowych, które wymagają zarówno starannej oceny stanu uprawdopodobnienia nieznanego miejsca pobytu strony, jak i staranności wykonywania poszczególnych czynności przez samego kuratora. Z kolei, w przypadku zawieszenia postępowania z racji niewskazania przez powoda danych identyfikujących w pełni pozwanego - poddano analizie stanowisko Sądu Najwyższego i wynikające z niego konsekwencje prawne oraz praktyczne.

W opracowaniu poświęconym wzmocnieniu pozycji dłużnika zobowiązanego na podstawie orzeczenia wydanego na posiedzeniu niejawnym, Habilitantka wykorzystwała z powodzeniem swoją wiedzę o postępowaniach odrębnych. Kwestię standaryzacji ochrony praw procesowych w polskim systemie prawnym przedstawiła też w publikacji *Usunięcie sprzeczności między treścią art. 165 par. 2 i*

1135 pkt 5 KPC a prawem europejskim. W tej grupie prac przedstawiła też ocenę kierunku dokonywanych zmian normatywnych.

Do kategorii zagadnień związanych z ochroną praw stron postępowania można również zaliczyć badania prowadzone nad udziałem, w postępowaniu cywilnym, organizacji pozarządowych oraz prokuratora. Odwołując się do zasady dyspozycyjności, Pani dr Anna Kościółek przedstawiła argumenty na rzecz zawężenia samodzielności działania w procesie cywilnym organizacji pozarządowych (co nastąpiło wskutek nowelizacji przepisów), dowodząc także potrzeby zasadności wprowadzenia podobnego rozwiązania wobec prokuratora. W uzasadnieniu wskazała, obok kolizji dotychczasowego statusu prokuratora z zasadą dyspozytywności, na zbędność tak szerokich jego uprawnień z racji możliwości wykorzystania innego, już istniejącego, mechanizmu zabezpieczenia praw obywateli poprzez możliwość udziału w danym postępowaniu cywilnym Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka. W tej kwestii sformułowane zostały dwie tezy. Pierwsza o pozycjonowaniu prokuratora w postępowaniach cywilnych jako „jedynie” rzecznika interesu społecznego, „a nie obywateli”. Druga, o celowości ustawowego skonkretyzowania intereus powszechnego (zob. *Rzecznicy interesu społecznego w postępowaniu cywilnym (zagadnienia wybrane)* s. 100; *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, s. 545-547).

Rozważanemu przez Habilitantkę zagadnieniu, z punktu widzenia obecnych zmian w statusie władzy sądowniczej, należy się szczególne zainteresowanie. Warto je poszerzyć o praktykę, czyli faktyczną skalę obecności prokuratorów w postępowaniu procesowym, a także o konfrontację z postulatami domagającymi się z kolei częstszego zaangażowania prokuratorów w niektóre rodzaje spraw cywilnych, z powodu występującej, zdaniem przedstawicieli tych koncepcji, nierówności stron, przenoszonej czasem także na wynik procesu.

Następnym istotnym wątkiem badawczym w dorobku naukowym Habilitantki są zagadnienia dotyczące środków zaskarżenia, począwszy od sprzeciwu w postępowaniach odrębnych. Część z nich była analizowana w odniesieniu do postępowań realizowanych z udziałem systemów teleinformatycznych i skupiała się na elementach budzących wątpliwości z uwagi na występujące w systemie prawa luki. Obok instytucji sprzeciwu, analizowana była również skarga kasacyjna, tym razem w kontekście instytucji kasacji w procesie karnym. Pozytywnie oceniając wartość owych prac, należy też podkreślić, że część przedstawionych w nich postulatów znalazła odzwierciedlenie w działaniach ustawodawcy. Równie ważny był wybór zagadnień szczegółowych weryfikujących zasady m.in. formalnej skuteczności lub

bezskuteczności wnoszenia środków zaskarżenia. Na użytek tego problemu badano też stanowisko Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, a także krajowe dyskusje na temat kilku wariantów, jak i ostatecznie przyjętych unormowań, dotyczących tych spraw.

Inną materią, do której odnosi się dorobek naukowy Pani dr Anny Kościółek, są pozasądowe metody rozwiązywania sporów oraz niektóre aspekty funkcjonowania instytucji sądów polubownych. Część z tych publikacji ma postać sprawozdawczą, inne skupiają się na perspektywie historycznej. Na uwagę zasługuje komentarz do artykułów 1205-1211 k.p.c. normujących zasady rozpoznawania skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, zawarty w *Kodeksie postępowania cywilnego. Tom IV. Komentarz do art. 1096-1217*. Poznawczy walor ma też opracowanie dotyczące mediacji z udziałem systemu teleinformatycznego (zob. *Elektroniczna mediacja w sprawach cywilnych*), w którym przedstawiono argumentację opowiadającą się za rozszerzeniem tej formy mediacji i zainteresowania nią większej grupy potencjalnych uczestników.

Odnotowania wymaga również praca Habilitantki, we współautorstwie, prezentująca, datowane na 2011 r. zmiany w Kodeksie postępowania cywilnego. Publikacja ta pojawiła się na łamach *Przeglądu Sądowego*.

Znaczące miejsce w dorobku naukowym Habilitantki zajmuje również zasada jawności postępowania cywilnego. W ocenianych publikacjach na podkreślenie zasługuje dostrzeżenie procesu stopniowego ograniczania zasady jawności na rzecz konstrukcji procesowych i organizacyjnych wykorzystujących możliwość przeprowadzenia posiedzenia niejawnego. Zmiana ta jest rzeczowo analizowana, w kontekście utrzymania równowagi między standardami prawa do uzyskania orzeczenia sądowego w rozsądnym terminie a prawem do rzetelnego procesu i prawem do obrony. Habilitantka ma świadomość dylematów związanych z tą perspektywą, na co wpływ ma również zmieniające się otoczenie wymiaru sprawiedliwości, a także dyskusja, jaką w tej sprawie prowadzi jurysprudencja. Dlatego na wyróżnienie zasługuje sygnalizowanie, w omawianych publikacjach, znaczenia przesłanek poddawanych ocenie sądu, decydującego o wyznaczeniu lub o zaniechaniu wyznaczenia posiedzenia niejawnego. Temat ten nabiera dodatkowej wagi ze względu na planowaną nowelizację Kodeksu postępowania cywilnego, w której zdecydowano o poszerzeniu zakresu korzystania z posiedzenia niejawnego i na zgłaszane, w związku z tą zmianą, przez niektórych przedstawicieli nauki prawa, wątpliwości. Badania Pani dr Anny Kościółek wpisują się w ową dyskusję naukową i jej główną oś

dotyczącą celowości tworzenia, na potrzeby sprawności postępowania cywilnego, procesowych i organizacyjnych mechanizmów o typowo instrukcyjnym charakterze.

W odniesieniu do szczegółowych zagadnień identyfikujących status zasady jawności i związanych z nią odstępstw, wyróżnić należy te prace Habilitantki, które analizują charakter i zakres różnorodności funkcjonujących ograniczeń zasady jawności. To samo spostrzeżenie można poczynić w stosunku do prac omawiających kontrolną rolę sądu względem owych rozwiązań, a także ich zgodność z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego i poglądami nauki prawa. Wartościowe jest również zestawienie przepisów regulujących przedmiotowe kwestie z modelem prawa do informacji publicznej, realizowanym m.in. z udziałem baz danych, w tym baz orzeczeń sądowych. W tej sprawie występuje bowiem kilka problemów natury technicznej, procesowej i doktrynalnej.

Pozycjonowania zasady jawności w systemie prawa i kierunku jej ewolucji dokonuje Habilitantka z zastosowaniem, badań nad automatyzacją niektórych elementów postępowania cywilnego i wykonywaniem poszczególnych rodzajów czynności procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Choć zazwyczaj są to krótkie analizy, słusznie skupiają zainteresowanie na najważniejszym nurcie owych zmian (*Zasada jawności w świetle nowelizacji związanych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii w postępowaniu cywilnym. Zagadnienia wybrane*). Część z prac dokumentuje także, dziś już w historycznym ujęciu, kolejne stadia elektronicznego formatowania dokumentacji zdarzeń i czynności o charakterze procesowym. Autorskie badania zagadnień cząstkowych związanych z analizą zasady jawności umożliwiły dr Annie Kościółek należyte przygotowanie się do kompleksowego ujęcia przedmiotowej zasady. Stało się ono tematem monografii, poddanej w niniejszej recenzji odrębnemu omówieniu jako osiągnięcie naukowe.

W dorobku naukowym Habilitantki są też 34 referaty przedstawione na konferencjach naukowych. Potwierdzają one wyróżniającą się aktywność naukową i umiejętność prezentowania wyników własnych badań na użytek publicznego dyskursu. Ze względu na to, że większość z owych referatów stała się następnie podstawą – po ich rozbudowie - publikacji, o których mowa była we wcześniejszych częściach niniejszej recenzji, nie dokonano odrębnej oceny merytorycznej tej części dorobku – odnotowując natomiast ów fakt jako element oceny pozytywnej.

W podsumowaniu oceny dorobku naukowego dr Anny Kościółek, uprawnionym jest stwierdzenie, że spełnia on kryteria stawiane w postępowaniu habilitacyjnym. Cechuje go podejmowanie istotnych zagadnień badawczych i jego treściowe zróżnicowanie. Na wyróżnienie zasługują prace, w których obok

treści analitycznych, pojawiają się elementy syntezy, z odniesieniem do systemu prawa procesowego. Wyniki niektórych badań były publikowane w renomowanych ogólnopolskich wydawnictwach a ich treść stanowi wkład w rozwój nauki prawa. Mając powyższe na uwadze, uważam, że Pani dr Anna Kościółek spełnia ustawowe kryteria w postępowaniu habilitacyjnym, w części odnoszącej się do istotnej aktywności naukowej, o której mowa w art. 16 ustawy ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), a także w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196, poz. 1165), przy uwzględnieniu art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 r., poz. 1669).

c. Ocena osiągnięcia naukowego - monografii *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018

Monografia *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, Wolters Kluwer; podejmuje istotny temat naukowy. Mowa jest o znanej i powszechnie stosowanej zasadzie, do której odwołują się prace poświęcone zasadom procesowym i cechom postępowania cywilnego, lecz jednocześnie nie poddają owego zagadnienia szczegółowym rozważaniom. Tymczasem są one niezbędne z racji złożonych interakcji, w jakich funkcjonuje tytułowa zasada, jak i z powodu postępujących zmian w jej otoczeniu, począwszy od automatyzacji dokumentacji czynności podejmowanych przez sąd i strony procesu cywilnego.

Celem podjęcia nowych badań, tym razem przez Habilitantkę, była analiza „głównie od strony teoretycznej - problematyki jawności w sądowym postępowaniu cywilnym” (s. 3 autoreferatu). Na tej podstawie miało nastąpić wypracowanie lub odtworzenie „pewnych ogólnych prawidłowości w odniesieniu do jawności ujmowanej w sposób uniwersalny” względem całości postępowania cywilnego (s. 23 monografii). To z kolei miało nadać pracy „cechę oryginalności”, a jej wynikiom - wartość stanowiącą „znaczący wkład w rozwój nauki prawa”(s. 3 autoreferatu).

Tak ogólnie sformułowane zadanie naukowe i ambitnie deklarowany jego efekt, nie zostały jednak dookreślone. Nie przedstawiono, w tym samym miejscu, stosownych tez i hipotez badawczych. Nie precyzując „problematyki”, poprzestano na wskazaniu elementów poddanych refleksji badawczej tj. podstawy, istoty, pojęcia, znaczenia, sposobów realizacji oraz zakresu jawności sądowego

postępowania cywilnego (s. 24 monografii). Owo zestawienie - znane nauce prawa, nie jest badawczo satysfakcjonujące, tym bardziej, że nie przedstawiono też argumentacji identyfikującej konkretne okoliczności (np. faktyczne, normatywne, systemowe, doktrynalne) lub związki przyczynowe, uzasadniające wyeksponowanie w koncepcji pracy tych właśnie kategorii. W konsekwencji owych zaniechań występujących we wstępnej części monografii, nieczytelne stały się jej niektóre elementy konstrukcyjne, co widoczne jest również w nadmiernym rozproszeniu części wniosków wypracowanych w trakcie badań Habilitantki nad statusem i funkcją zasady jawności w sądowym postępowaniu cywilnym.

Część wyników krytycznej analizy, dokonanej na potrzeby omawianej pracy, przybrała postać jedynie stwierdzeń natury ogólnej, niespornych dla jurysprudencji. Typowy przykład stanowi, zawarte w podsumowaniu rozdziału pierwszego, sformułowanie, że zasada jawności ma mocno ugruntowaną podstawę normatywną, ponieważ jest obecna w wielu aktach. W rozwinięciu tego zdania przywołano owe akty prawne. Prowokuje to pytania, czy dotycząca owej materii praca badawcza sprowadziła egzegezę do przytoczenia powszechnie znanych przepisów. Tymczasem to, co wymagało weryfikacji i wnioskowania, a mianowicie konsekwencje, w kontekście postępowania cywilnego, relacji występujących między poszczególnymi przepisami, zostało przeniesione na dalszy plan i, częściowo poprzez brzmienie wniosków, zmarginalizowane. Taka sytuacja wystąpiła m.in. przy, trafnie sygnalizowanej, styczności zakresów trzech norm Konstytucji RP - tj. art. 45 ust. 2 i art. 31 ust. 1 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji RP (s. 80- 81 monografii). To, co w tym miejscu zostało jedynie wzmiankowane, mogłoby kształtować przynajmniej jedną z hipotez lub nawet też całej monografii.

Innym przejawem redukcji wywodu naukowego jest podsumowanie kolejnego zagadnienia badawczego odnoszącego się do analizy zasady jawności od strony jej opisowego i dyrektywalnego ujęcia. W pracy zasadnie przedstawiono pogląd, że oba ujęcia mogą być stosowane wspólnie. Jednocześnie jednak najpierw zasygnalizowano, że ów wniosek ma istotne znaczenie, ponieważ w nauce prawa występuje też stanowisko przeciwstawiające obie zasady, lecz następnie nie skupiono się na owej konfrontacji, lecz na omówieniu równoległe prezentowanych kilku tych poglądów nauki dotyczących przedmiotowej kwestii. W konsekwencji, owe rozbieżności sprowadzone zostają do wskazania, że część przedstawicieli nauki prawa pozycjonuje zasadę jawności jako naczelną zasadę wymiaru sprawiedliwości, zaś inni jako naczelną zasadę postępowania cywilnego. Nie jest to jednak tożsame z przeprowadzeniem dowodu, iż jest to równoznaczne z wykluczeniem przez tą część doktryny obecności owej zasady,

odpowiednio, także w sferze naczelných zasad wymiaru sprawiedliwości lub naczelných zasad postępowania cywilnego. Tylko bowiem wtedy istotną wartość naukową miałyby, eksponowane w podsumowaniu kolejnej części monografii, sformułowanie, że zasada jawności jest naczelną zasadą postępowania cywilnego mającą umocowanie w naczelnéj zasadzie wymiaru sprawiedliwości (s. 156-157 monografii). Tymczasem przytoczony wniosek jest zarówno znany nauce prawa, jak i nie wzbudza istotnych wątpliwości.

Niedosyt pogłębionej analizy naukowej wzmacnia podkreślanie we wnioskach końcowych, że definicja zasady jawności powinna obejmować jawność w „aspekcie wewnętrznym oraz zewnętrznym” (s. 157 monografii). Podobnie przedstawia się waga twierdzeń - traktowanych w omawianej pracy jako podsumowujące - że jawność oznacza z podmiotowego punktu widzenia otwartość i dostępność postępowania dla stron i publiczności, a z punktu widzenia przedmiotowego - możliwość uzyskania informacji związanych z tym postępowaniem (s. 156-157 monografii). Uzupełniono je w innej części pracy wnioskiem, że wiele przejawów obu postaci jawności jest wspólnych. Tak też przedstawia się status niektórych innych wyników pracy naukowej, a mianowicie, że „jawność jest szczególnie wyraźna w procesie cywilnym, w którym posiedzenia są jawne...”, postępowanie nieprocesowe charakteryzuje się ograniczoną możliwością wyznaczenia rozprawy, zaś w pozostałych rodzajach sądowego postępowania cywilnego dominuje posiedzenie niejawne, a zasada jawności doznaje ograniczenia (s. 420 monografii). Podkreślane są też, poprzez chronologię wywodu naukowego, takie tezy, jak ta, że celem ogłoszenia orzeczenia jest poinformowanie o rozstrzygnięciu stron i wszystkich innych osób, które mogą znajdować się w tym momencie w sali sądowej. Nie stanowi też istotnego wkładu w naukę prawa teza, iż zasada jawności nie ma charakteru absolutnego, a jej ograniczenia obejmują zarówno strony postępowania, jak i osoby trzecie, a także że korzyści wywodzone z jawności dominują nad zagrożeniami.

Przywołane elementy artykulacji potwierdzają, że Habilitantka nie ustrzegła się nadmiernego, na poziomie syntezy, skupiania uwagi na kwestiach, które stanowią jedynie, z racji ich wcześniejszego rozpoznania, punkt wyjścia do pogłębionej refleksji naukowej. Rezultatem jest wielość stwierdzeń traktowanych jako nowe. Tymczasem wykorzystywany obszerny aparat badawczy i zgromadzona przez Habilitantkę wiedza, w tym czerpana z dorobku nauki prawa, stała się podstawą również bardzo wartościowych merytorycznie ustaleń. Są one obecne w szczegółowej treści omawianej monografii i to one stanowią jej zasadniczą wartość naukową. Nie zawsze jednak, o czym była mowa w poprzednich

akapitach, zostały odpowiednio wyodrębnione w podsumowaniach kolejnych części pracy, a także w końcowym podsumowaniu (s. 651-652 monografii).

Przechodząc zatem do tego, co w pracy Habilitantki twórcze i ważne dla rozwoju nauki prawa, w tym prawa postępowania cywilnego, należy wymienić m.in. analizę ewolucji unormowań procesowych odnoszonych do zasady jawności, w tym jej przyczyn, jak i przesłanek, decydujących o tym, że proces ten nie przebiega równomiernie, pomimo silnie uargumentowanych postulatów, by był on szybszy i bardziej kompleksowy. W pracy odnotowano też projekt obszernej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, procedowanej w 2019 r. i związanymi z nią dyskusyjnymi rozwiązaniami problemu zachowania należytej równowagi między szybkością a jawnością (s. 592 s. monografii). Pozostaje to w łączności z kwestią implementacji nowych technologii na użytek postępowania cywilnego (poszczególne części rozdziału trzeciego), w tym jej aspektów funkcjonalnych, systemowych i ustrojowych.

Pani dr Anna Kościółek wykorzystała do tego z powodzeniem, zgromadzone wcześniej, doświadczenia badawcze, praktykowane na mniejszych zakresowo pracach z tematyki form elektronicznych, jawności oraz standardu ochrony praw procesowych względem skuteczności formalnej dokonywanych czynności procesowych. O dorobku tym wzmiankowano już w niniejszej recenzji. Informatyzacja i automatyzacja niektórych aspektów postępowania cywilnego ma, dla interpretacji zasady jawności i jej opisowego oraz dyrektywalnego ujęcia, istotne znaczenie, znacznie większe niż potocznie definiowane. Ten aspekt dostrzeżono w monografii i należycie rozwinięto, a następnie podsumowano (s. 426-427 monografii). Ma on także pierwszorzędne znaczenie dla ewentualnych dalszych prac nad weryfikacją koncepcji, iż poprzez rozwój dokumentowania z udziałem nowych technologii posiedzeń sądowych, także niejawnych, możliwe będzie ograniczenie potencjalnego naruszenia należytych proporcji między zasadą jawności i zasadą szybkości.

Na uwagę i dalszą dyskusję naukową zasługuje też, zawarty w monografii, postulat dotyczący nowej regulacji zasad relacjonowania przez media postępowań cywilnych, w tym obecności ich przedstawicieli na sali posiedzeń (s. 421 monografii).

Drugim ważnym wątkiem jest rozbudowana analiza umocowania i konsekwencji procesowych odstępstw od zasady jawności w sądowym postępowaniu cywilnym (rozdział czwarty). Łączy się z tym zagadnienie gwarancji decydujących o dostępie do tych uprawnień, które z zasady jawności nie zostały wyłączone lub dokonano tego jedynie w skonkretyzowanym zakresie. Słusznie Habilitantka podkreśla ten związek przyczynowy i poddaje go weryfikacji. W pracy szeroko omówiono i porównano poszczególne

odrębności na tle zakresu zasady jawności, które występują w poszczególnych rodzajach posiedzeń sądowych i przy uwzględnieniu specyfiki dedykowanych im, w niektórych rodzajach spraw, dodatkowych obostrzeń co do obecności na posiedzeniu, jak i co do dostępu do akt sprawy. Na podstawie tych badań zostały wyprowadzone, należycie udokumentowane wnioski m.in. o tym, że zdecydowana większość ograniczeń ma charakter wyjątkowy i obwarowana jest stosownymi gwarancjami procesowymi. Sytuacja ta może jednak ulec niekorzystnej zmianie w przypadku wprowadzenia, rozważanych w trakcie prac nowelizujących Kodeks postępowania cywilnego, zmian niektórych przepisów, sygnowanych jako reforma organizacyjna, mających jednak, co zasadnie akcentuje Habilitantka, także istotny aspekt ustrojowy (s. 596 monografii).

Na podkreślenie zasługuje też ostatnia część monografii (rozdziały piąty) zawierająca rzeczową analizę skutków uchybienia normatywnym standardom zasady jawności. W tej sprawie dokonano także zaznaczenia różnic wynikających z poszczególnych typów stanów faktycznych oraz względem rodzaju naruszonej przesłanki. Jednym z weryfikowanych punktów odniesienia było rozpoznanie styczności owego naruszenia z przesłanką nieważności postępowania. Na potrzeby omawianej pracy badane były m.in. mechanizmy związane z art. 162 k.p.c. a także z unormowaniami obowiązującymi w postępowaniu egzekucyjnym. To ostatnie postępowanie było dla Habilitantki punktem wyjścia dla rozważenia dodatkowych kwestii, które powinny być rozważane w kontekście skutków procesowych naruszenia zasady jawności (m.in. s. 609 monografii). Perspektywę badawczą poszerzono również poprzez analizę niektórych rozwiązań stosowanych w niemieckim ustawodawstwie.

Rozważane szczegółowe zagadnienia materii następstw nieprzestrzegania jawności (wewnętrznej i zewnętrznej) umocowały Habilitantkę do zgłoszenia, istotnych dla nauki prawa, postulatów zmian normatywnych. Mogą mieć one także aspekt praktyczny, choć w monografii zastrzeżono, że wiodącą cechą prowadzonych badań i wykorzystywanych dla tego celu metod jest metoda dogmatyczna. Analizy zawarte w rozdziale piątym omawianej monografii mają też pierwszorzędne znaczenie dla interpretacji jednej z przesłanek nieważności, jaką jest pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (s. 620-628). To walor owej monografii.

W uzupełnieniu całościowego odniesienia się do wartości naukowej omawianej pracy, warto odnotować również poszerzoną, na tle dotychczasowego dorobku nauki prawa, analizę podmiotowego aspektu zasady jawności. Obejmuje on też, pomijane wcześniej, rozważania dotyczące statusu, względem zasady jawności, pełnomocników, przedstawicieli ustawowych i organów osób prawnych. Habilitantka

poszerzyła także dotychczasowe rozważania doktryny dotyczące kryterium dostatecznie usprawiedliwionej potrzeby uzasadniającej, w ramach zasady jawności, dostęp do akt sprawy.

W podsumowaniu oceny wartości naukowej monografii *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, stwierdzam, że spełnia ona, pomimo uwag krytycznych, kryteria istotnego osiągnięcia naukowego.

III. Wnioski końcowe

Pozytywne oceny dorobku naukowego powstałego po uzyskaniu stopnia doktora, a także osiągnięcia naukowego w postaci monografii *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, jak również aktywności dydaktycznej, uzasadniają stwierdzenie, że Pani dr Anna Kościółek, legitymuje się istotnym i znaczącym wkładem w rozwój nauki prawa i spełnia kryteria wynikające z art. 16 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), a także z rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196, poz. 1165), przy uwzględnieniu art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 r., poz. 1669). W związku z tym, wnoszę o dopuszczenie dr Anny Kościółek do dalszych stadiów postępowania habilitacyjnego i nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych w dyscyplinie prawo.

A. Madziłkowska